

УДК 17.023.26.01:371.1

ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧІВ І СТУДЕНТІВ

С. С. Рашидова

ORCID: 0000-0002-2573-4276

О. В. Старовойтова

У статті розглянуто проблему визначення сутності й змісту культури педагогічної взаємодії, фактори, які впливають на її формування в системі освіти. Обґрунтовано взаємозв'язок між складовими педагогічної взаємодії, а саме педагогічною культурою, спілкуванням та співпрацею, що безпосередньо впливають на результативність педагогічної діяльності. Зазначено, що педагогічна культура базується на загальній, моральній та професійній культурі особистості педагога і залежить від його духовного світу. Приділено увагу рівню володіння викладачем педагогічною майстерністю, опанування компонентами якої вагомо впливає на сформованість плідної взаємодії учасників освітнього процесу. Розкрито принципи, стилі й види педагогічного спілкування, структура співпраці в контексті культури педагогічної взаємодії.

Встановлено залежність ефективності навчання від рівня сформованості культури взаємодії викладача і студента, вплив кожної складової взаємодії на розвиток особистісних і професійних якостей у студентської молоді.

Визначено роль і місце культури педагогічної взаємодії у сучасному освітньому середовищі, її місце в структурі культури педагога. Представлено теоретичну структурну модель, що відбиває авторське бачення культури педагогічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу.

Ключові слова: педагогічна культура, педагогічна майстерність, педагогічне спілкування, співпраця, педагогічна взаємодія, культура педагогічної взаємодії.

Вступ. У сучасному освітньому середовищі перед педагогічним працівником постає завдання – цілеспрямоване, організоване створення умов для педагогічної взаємодії та регулювання діяльності студента. Взаємодія між педагогами і студентською молоддю – це не лише спілкування у формі монологу або діалогу, а і вплив, відтворення, сприйняття та співпраця за умов емоційної єдності. Саме від створених сприятливих організаційно-педагогічних умов взаємодії викладачів та

вихованців залежить результативність та ефективність розвитку учасників освітнього процесу. Культура педагогічної взаємодії учасників навчального процесу в системі вищої освіти ще недостатньо розглянута за всіма аспектами, осмислена і не втілена в конкретну індивідуальну модель.

Постановка проблеми. Проблема формування культури педагогічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу університету набуває на сьогоднішній день неабиякої ваги. У зв'язку з переходом на умови нової гуманітарно-педагогічної парадигми передбачаються зміни у взаємодії викладачів та студентів, відходження від традиційного підходу спілкування й співпраці. Педагогам слід переглянути своє сприйняття студентів (бачити й розвивати в них особистість), ставлення до проведення навчальної та виховної роботи, удосконалити свій рівень культури по відношенню до вихованців та формувати його відповідно до потреб сучасної освіти. Від рівня сформованості як загальної культури, так і культури взаємодії залежить показник результативності педагогічної діяльності. З огляду на це, виникає потреба формувати новий відповідний рівень культури педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу та визначення її теоретичної моделі.

Аналіз наукової літератури. Для нашого дослідження важливими є наукові праці українських і зарубіжних вчених та педагогів, в роботах котрих розглянуті такі явища та процеси: культура, спілкування, взаємодія учасників освітнього процесу, напрямки та підходи до педагогічної діяльності, умови формування та розвитку (І. А. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос, В. А. Кан-Калик, О. О. Леонт'єв, Г. М. Мешко, Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко, М. М. Фіцула та інші).

Мета статті – теоретично дослідити проблему формування культури педагогічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу університету і представити розроблену структурну модель культури педагогічної взаємодії.

Результати дослідження. Наші дослідницькі розвідки та аналіз наукової літератури свідчать про те, що такі поняття, як «культура», «взаємодія», «спілкування», «педагогічне спілкування», «співпраця» є основними складовими культури педагогічної взаємодії. Вони невід'ємно пов'язані між собою, взаємовпливають та взаємозалежать один від одного.

Наші спостереження і науковці від педагогіки свідчать, що педагогічна взаємодія базується на загальній, моральній та професійній культурі особистості педагога і залежить від його духовного світу. Їх присутність у педагога є запорукою ефективної взаємодії учасників педагогічного процесу. Безперечно, що педагогічне спілкування спонукає студента до самоосвіти, розвитку та прагнення наукових досліджень. Тож

з'ясуємо, як ефективність спілкування залежить від культури спілкування викладача і студента.

Культура спілкування в освітньому процесі ототожнюється з певними моральними нормами у спілкуванні. Це не просто технологічний обмін інформацією (говоріння і мовлення), а ще і взаємний обмін емоціями, вплив суб'єктів спілкування один на одного.

Якщо педагог прийняв студента таким, як він є (комунікативна техніка – метод «прийняття»), шанобливо і доброзичливо ставиться до нього, то і вихованець буде з повагою відноситися до наставника і брати з нього приклад (фундамент для спільної праці та взаємної допомоги). Викладач повинен бути, в першу чергу, сам вихованим, бути носієм високих моральних якостей і духовних цінностей. Лише дотримуючись цих основ, можна говорити про виховання культурної людини, у взаємодії з якою буде формуватися і розвиватися культура студента.

Зовнішній вигляд, мовленнєве і жестове спілкування, інтереси, духовні потреби педагогічного працівника впливають на сприйняття його студентами. Мало хто захоче спілкуватися з неохайною людиною, з бідним або із «засмітненим» мовленням, нецікавою, без сторонніх від професії інтересів та захоплень, духовно не розвинутою і бездушною. І, навпаки, протилежні якості викликають у вихованців зацікавленість, завдяки ним викладачі можуть привчати, ефективно впливати на розвиток студента, а молодь, у свою чергу, зможе бачити у викладачеві «взірець» для наслідування цих якостей і прагнути досягати й виховувати їх в собі.

Моральна культура особистості, а саме духовне багатство, гуманізм, оптимізм, толерантність, справедливість, відкритість, бажання самовдосконалюватися, виховується, видозмінюється людьми та оточуючим середовищем. Отже, культура педагогічної взаємодії залежить від роботи викладача над своїми духовно-моральними якостями, спроможністю передавати їх молодому поколінню, допомагати осмислювати, пізнавати та коректувати їх моральну культуру.

Професійна культура педагогічного працівника полягає, в першу чергу, у психолого-педагогічних знаннях, саме в осмисленні цих знань, вмінню їх використанні та правильному виборі для отримання оптимальнішої результативності у взаємодії. Професійні знання не характеризують педагогічну культуру як таку, вона проявляється у відношенні до цих знань. Високі знання і відповідне відношення до своєї справи будуть сприяти ефективній взаємодії зі студентами.

Знання свого предмету не обмежуються матеріалом за програмою. Майстерність і професіоналізм виявляються у вмінні вийти за рамки – підготувати більш широкий і цікавий матеріал, обрати нетрадиційні форми

навчання (диспути, тренінги, проблемні заняття, проекти тощо), методично і технічно оснащати. Якщо педагог не буде проявляти інтересу до свого предмету, творчо підходити до його викладання та організації навчання студентів, то мало вірогідно, що бажання пізнати та отримати знання з'являться у останніх. Через недостатній рівень професійних знань наставника можуть залишитися нерозвиненими інтереси, потреби, професійні нахили і якості особистості, а реалізація їх буде набагато складнішою.

Ефективною професійною діяльністю викладача вважається не тільки володіння знаннями, навичками, а й здатністю використання інформації у відповідних педагогічних ситуаціях різними способами й із швидкою реакцією прийняття рішень. А це приходить тільки з педагогічним досвідом, який є невід'ємною складовою культури педагога.

Не менш цінною складовою культури педагогічної взаємодії є рівень володіння викладачем педагогічною майстерністю, компонентами якої, на думку М. М. Фіцули (2010), «є професійні знання, педагогічна техніка, педагогічні здібності, педагогічна моральність, професійно значущі якості, зовнішня культура» (с. 76).

Рахуємо, що наступні елементи майстерності впливають на плідність діяльності педагога і на культуру його взаємодії зі студентами:

- техніка спілкування (вдало застосовує, продуктивно спілкується, має позитивний вплив);
- організаторська техніка (творчий підхід, ретельна підготовка, активне залучення всіх учасників процесу, оволодіння сучасними методами та засобами організації);
- педагогічний такт (певна міра, делікатність, тактовність);
- мовлення (самоконтроль і розвиток культури мовлення, техніка мовлення, риторика);
- комунікативна культура (комунікативні уміння, застосовує формальний і неформальний рівні комунікації, виявляє повагу до особистості, до її достоїнства, прав і свобод);
- уміння та навички попереджати і вирішувати педагогічні конфлікти (знання правил опанування себе, стриманість, вміння слухати і чути опонента, використовувати активні методи вирішення конфліктних ситуацій);
- педагогічна спрямованість (схильність до педагогічної діяльності, тверді педагогічні переконання) тощо.

Рівень опанування цими компонентами майстерності, виходячи із теоретичних знань, вагомо впливає на сформованість ефективної взаємодії учасників освітнього процесу.

Всі перераховані і розглянуті види культури, а також педагогічна майстерність, точніше їх сформованість впливають на ефективність спілкування на основі співпраці у педагогічній взаємодії викладачів та студентської молоді.

Щодо педагогічного спілкування – це професійне спілкування всіх учасників (педагогів і студентів) освітнього процесу. Мета такого спілкування – створення оптимальних умов для ефективного здійснення цілей і завдань навчально-виховної діяльності.

У професійному спілкуванні викладача можна виокремити дві взаємопов'язані *групи принципів*, що закладають основу педагогічного спілкування:

1. **Загальні принципи** спілкування, що закладаються характером суспільного ладу, наслідуванням цінностей минулого, історично складених традицій, звичаїв, в яких реалізується єдина мета і завдання навчання та виховання.

2. **Індивідуальні принципи** спілкування, громадянська позиція, стиль спілкування – сукупність конкретних прийомів і засобів, які викладач реалізує у своїй діяльності на підставі власних знань, отриманих у процесі навчання, практики та з аналізу свого досвіду роботи, власних здібностей і вмінь (Мешков, 2012, с. 76).

Кожна людина має певні стереотипи взаємодії з іншими оточуючими, котрі саме і визначають її стиль спілкування, який пов'язаний з психологічними особливостями та залежить від індивідуальних якостей особистості. Цей стиль не є природною якістю. Він формується і змінюється в процесі взаємодії, зумовлений культурними цінностями найближчого середовища, нормами поведінки в ньому, встановленими традиціями тощо. Таким чином його можна змінювати та постійно розвивати.

Дослідження Курта Левіна (2000) та його співробітників поклато початок поглибленого психологічного вивчення проблеми стилю спілкування, яке набуло широкого поширення у всьому світі і триває ось уже кілька десятків років. Отже, за управлінськими характеристиками, виділяють такі стилі спілкування:

1. **Авторитарний стиль.** За такого стилю спілкування співрозмовник сам вирішує всі питання життєдіяльності, визначає кожну конкретну мету, виходячи лише з власних установок, суворо контролює виконання будь-якого завдання і суб'єктивно оцінює досягнуті результати. Основні форми взаємодії такого стилю спілкування: наказ, вказівка, інструкція, догана, чітка мова, короткі розпорядження.

2. **Ліберальний або поблажливий стиль** характеризується невтручанням, відсутністю елементів схвалення чи догани, фундамент якого – це байдужість і незацікавленість проблемами. І як наслідок, при такому стилі людина втрачає повагу і можливість контролювати оточуючих.

3. **Демократичний стиль** орієнтований на розвиток активності співрозмовників, залучення кожного до розв'язання спільних завдань, проблем. Ґрунтується він на взаємоповазі і довірі. Для педагогічної взаємодії цей стиль найбільш сприятливий. Його основні способи взаємодії – заохочення, порада, консультування, координація, підтримка, інформування (с. 59).

Щодо видів спілкування, наведемо їх за класифікацією О. О. Леонтєва (2008). Вона цікава тим, що розкриває спілкування через педагогічні ситуації:

1. **Резонансне** спілкування виникає при взаєморозумінні й обміні партнерів особистісно-смісловою інформацією.

2. **Стегматне** спілкування відбувається за умов використання відповідних знаків, розкриття внутрішнього сприйняття (світу людини) не передбачається.

3. **Етикетне** спілкування включає в себе дотримання загальноприйнятих певних ритуалів. Наприклад, вітання та прощання.

4. **Рапортне** – спілкування між батьками та дітьми, пов'язане з відсутністю вибору або незрілістю особистості у вирішенні проблем; між викладачем і студентом при моралізації, коли задалегідь відомо, що студент нічого не відповідь на зауваження наставника.

5. **Референтне** спілкування здійснюється при отриманні інформації, яка оцінюється за особистими позиціями індивіда (с. 30).

У кожному з цих видів відіграє певну роль культура спілкування, яка складається з таких компонентів: загальна культура співрозмовників, психолого-педагогічні знання, вміння та навички, відповідний емоційний стан, спрямованість учасників на ефективну спільну взаємодію.

Педагогічна культура і спілкування є підґрунтям для ефективної співпраці між педагогами і студентами. М. Г. Вієвська (2015), ґрунтуючись на особистісно-діяльнісному підході, при трактовці визначення «готовність до педагогічної взаємодії» зазначає, що майбутньому педагогічному працівникові важливо оволодіти теоретичними основами спілкування як важливої складової діяльності педагога, набути комунікативних вмінь, розвивати комунікативні і організаторські здібності, які нададуть йому змогу будувати навчально-виховний процес на принципах педагогічної взаємопраці, співпраці і співтворчості.

Співпраця у формуванні педагогічної взаємодії займає одне з важливих місць. На наш погляд, співпраця ґрунтується на взаєморозумінні та співтворчості. Структура співпраці у складі педагогічної взаємодії може виглядати так:

- постановка цілей і завдань спільної діяльності;
- включення кожного учасника у навчально-виховний процес протягом всього часу навчання;
- створення організаційних умов для активної творчої діяльності;
- розвиток умінь та навичок професійної, дослідницької співпраці;
- становлення механізмів саморегуляції поведінки і діяльності студентів.

Основними формами навчання мають стати здебільшого ті, в яких не лише викладач вступає у взаємодію зі студентом, а і вихованці активно співпрацюють між собою: в парах, в команді, колективній діяльності, дослідницькій роботі, ділових іграх тощо. Це спонукає до згуртованості, взаємодопомоги, прояву співчуття та толерантності, розвитку творчих здібностей, роботі в колективі, відповідальності один за одного тощо. Крім того, в таких формах присутній мотивуючий характер прагнення до перемоги, бажання відкриття і пошуку нового, формується вміння гідно сприймати поразку та готовність до самоаналізу з метою самовдосконалення.

При таких формах і методах навчання слід цілеспрямовано, ретельно планувати, прогнозувати результат. Проте деякі викладачі не вірно трактують впровадження інновацій у навчально-виховний процес. Наприклад, при застосуванні технології проектів: викладач дає завдання, аби виконати програму по впровадженню, студент в свою чергу – виконує абияк завдання, щоб від нього «відстали». Така ситуація свідчить про низький рівень професійної культури і компетентності педагога.

Отже, вплив педагога та власна активність студента (самовиховання під впливом) складає педагогічну взаємодію. У спілкуванні при активній співпраці в більшості переважає діалог, який, за визначенням Л. Г. Подоляк і В. І. Юрченко (2012), є: «форма спілкування, яка передбачає прийняття партнерами спілкування цінностей один одного, орієнтацію кожного на розуміння і визнання один одного ... Діалог – це спілкування для визначення того, що відбувається, аби зрозуміти тему, проблему» (с. 221). Так у цій формі спілкування, на відміну від монологу, у кожного співрозмовника є можливість для самовираження, забезпечуючи суб'єкт-суб'єктний принцип взаємодії учасників на партнерських засадах.

Критеріями визначення діалогу за його ознаками є наступне:

1. Визнання рівності особистісних позицій, відкритість і довіра партнерів. Ця ознака є основою визначеності сутності суб'єкт-суб'єктних стосунків. Роль кожного учасника реальна і активна. Викладач надає інформацію студенту, а той сам оцінює і осмислює її. Цим і забезпечується співробітництво.

2. Домінанта педагога на співрозмовникові і взаємовплив поглядів. Тут розкривається гуманізація педагогічної взаємодії, яка полягає в зосередженості на співрозмовникові (його меті, мотивах, поглядах, рівні підготовки до діяльності), можливості змін педагогічних намірів з урахуванням відношення студента.

3. Модальність висловлювання і персоніфікація повідомлення. Спілкування-діалог пов'язане з відкритою позицією, засобом реалізації якої є персоніфікована манера висловлювання та модальність як суб'єктивно-особистісне ставлення співрозмовників до інформації.

4. Поліфонія взаємодії і надання вчителем розвиваючої допомоги. Поліфонія забезпечує право висловлювати свої думки, ставлення до кожного учасника діалогу. Викладач лише допомагає студенту, а той сам вирішує проблему, залишаючи за ним право вибору.

6. Двоплановість позиції педагога у спілкуванні. Педагогічне спілкування відбувається не лише між співрозмовниками, педагог ще веде діалог сам з собою, аби вміло спрогнозувати досягнення поставленої мети. (Зязюн, Крамущенко, Кривонос, 2009, с. 94).

Отже, у процесі взаємодії, а саме діалогу відбувається вербальний і невербальний взаємовплив людей один на одного. Виходячи з цього, можна стверджувати, що сформованість культури взаємодії партнерів становить рівень ефективності педагогічного процесу. Так взаємовплив буде або сприяти спільній праці, або при відсутності достатнього рівня сформованості – перешкоджати діяльності учасників навчально-виховного процесу.

Таким чином, основні компоненти культури педагогічної взаємодії у навчально-виховному процесі можна представити моделлю, яка відображена на рис. 1.

Висновок. У процесі пошуку визначено, що культура педагогічної взаємодії залежить від умов дотримання загальної, моральної та професійної культури у співпраці та спілкуванні, вибору ефективних, необхідних, за певних умов, оптимальних видів, стилів, форм і методів співробітництва викладачів і студентів.

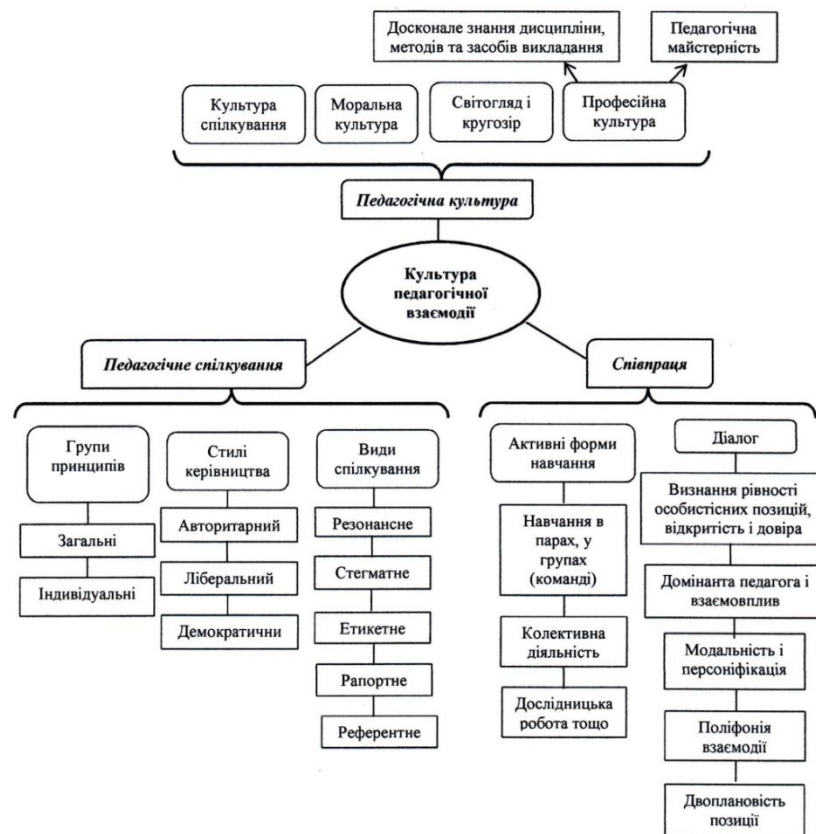

Рис. 1. Модель культури педагогічної взаємодії викладачів і студентів

Педагогічна взаємодія передбачає високу культуру співучасників, яка засвідчує вміння педагога реалізовувати свої можливості у спілкуванні, співпраці з вихованцями, здатність сприймати, розуміти, засвоювати, передавати зміст думок, почуттів, прагнень, цінностей тощо у процесі навчання і виховання, мотивувати і надавати простір для розвитку.

Зробивши узагальнення складових культури взаємодії, визначено теоретичну модель, відповідно до якої педагоги і вихованці постійно повинні й можуть розвиватися, виховувати в собі кращі моральні й професійні риси, вміло та оптимально взаємодіяти один з одним і зі студентами.

Сьогодні наразі є потреба не тільки у вивченні, визначенні й аналізі культури педагогічної взаємодії, а й її формуванні у викладачів ВНЗ. Це важливо для удосконалення навчально-виховного процесу вишу, ефективнішого застосування й реалізації знань, умінь і навичок викладачів у педагогічній діяльності, розвитку їх педагогічної майстерності, розвитку творчості, професіоналізму і духовності студентів.

Література

1. Вієвська М. Г. Соціальна відповідальність сучасного фахівця як підґрунтя його продуктивної професійної діяльності. *Наука і освіта*. 2015. № 9. С. 19-24.
2. Левин К. Теория поля в социальных науках : пер. с англ. Санкт-Петербург : Ювента, 2000. 406 с.
3. Леонтьев А. А. Психология общения. Москва : Смысл; Академия, 2008. 30 с.
4. Мешков Г. М. Вступ до педагогічної професії. 2-е вид., стереотип. Київ : Академвидав, 2012. 200 с.
5. Зязюн І. А., Крамушенко Л. В., Кривонос І. Ф. та ін. Педагогічна майстерність ; за ред. І. А. Зязюна. Київ : Вища освіта, 2009. 422 с.
6. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрантів і аспірантів. Київ : ТОВ «Філ-студія», 2006. 320 с.

References

1. Viyevs'ka, M. H. (2015). *Sotsial'na vidpovidal'nist' suchasnoho fakhivtsya yak pidgruntya yak produktyvnoyi profesiynoi diyal'nosti* [Social responsibility of a modern specialist as the basis of his productive professional activity]. *Nauka i osvita*, # 9, 19-24 (ukr).
2. Levyn, K. (2000). *Teoryya polya v sotsyal'nykh naukakh* [Field theory in social sciences]. Translation from English. Saint-Peterburg: Yuventa (rus).
3. Leont'yev, A. A. (2008). *Psikhologiya obshcheniya* [Psychology of communication]. Moscow: Smysl; Akademiya (rus).
4. Meshkov, H. M. (2012). *Vstup do pedahohichnoyi profesiyi* [Introduction to the pedagogical profession]. 2-d ed., stereotyp. Kyiv: Akademydav (ukr).
5. Zyzun, I. A., Kramushchenko, L. V., Kryvonos, I. F. et al. (2009). *Pedahohichna maysternist'* [Pedagogical skills]. Zyzun I. A. ed. Kyiv: Vyshcha osvita (ukr).
6. Podolyak, L. H., & Yurchenko, V. I. (2006). *Psikhologiya vyshchoyi shkoly: navchal'nyy posibnyk dlya mahistrantiv i aspirantiv* [Psychology of Higher Education: A Manual for Graduate Students and Postgraduate Students]. Kyiv: TOV "Fil-studiya" (ukr).

ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ КУЛЬТУРЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ И СТУДЕНТОВ

С. С. Рашидова, О. В. Старовойтова

В статье рассмотрена проблема определения сущности и содержания культуры педагогического взаимодействия, факторы, влияющие на ее формирование в системе образования. Обоснована взаимосвязь между составляющими педагогического взаимодействия, а именно – педагогической культурой, общением и сотрудничеством, которые непосредственно влияют на результативность педагогической деятельности. Подчеркнуто, что педагогическая культура базируется на общей, нравственной и профессиональной культуре личности педагога и зависит от его духовного мира. Уделено внимание уровню владения преподавателем педагогическим мастерством, овладение компонентами которого значительно влияет на эффективное взаимодействие участников образовательного процесса. Раскрыты принципы, стили и виды педагогического общения, структура сотрудничества в контексте культуры педагогического взаимодействия.

Установлена зависимость эффективности обучения от уровня сформированности культуры взаимодействия преподавателя и студента, влияние каждой составляющей взаимодействия на развитие личностных и профессиональных качеств у студенческой молодежи.

Определены роль и место культуры педагогического взаимодействия в современной образовательной среде, ее место в структуре культуры педагога. Представлена теоретическая структурная модель, отражающая авторское видение культуры педагогического взаимодействия субъектов учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: педагогическая культура, педагогическое мастерство, педагогическое общение, сотрудничество, педагогическое взаимодействие, культура педагогического взаимодействия.

THEORETICAL MODEL OF CULTURE OF PEDAGOGICAL INTERACTION OF LECTURERS AND STUDENTS

S. S. Rashydova, O. V. Starovoytova

The article deals with the problem of determining the essence and content of the culture of pedagogical interaction, the factors that influence its formation in the education system. The authors substantiate the interrelation between the components of pedagogical interaction, namely, culture, communication and cooperation, which directly influence the effectiveness of pedagogical activity. It is noted that the pedagogical culture is based on the general, moral and professional culture of the teacher's personality and depends on his spiritual world. Attention is paid to no less valuable component of the culture of pedagogical interaction such as the level of teacher's mastering of pedagogical skills. Mastering its components has a great influence on the formation of a fruitful

interaction of participants in the educational process. The authors reveal the principles, styles and types of pedagogical communication, as well as the structure of cooperation as a part of pedagogical interaction (active forms of learning, dialogicity).

The authors have defined the dependence of the effectiveness of teaching on the level of formation of the culture of interaction between the teacher and the student, and the influence of each component of interaction on the development of personal and professional qualities of student youth. The role and place of the culture of pedagogical interaction in the modern educational environment, its place in the structure of the teacher's culture is defined. The theoretical structural model reflecting the author's vision of culture of pedagogical interaction of subjects of educational process is given. According to this model, the participants of educational activity should constantly develop, bring up the best moral and professional qualities, skillfully and optimally interact with each other.

Key words: Pedagogical culture, pedagogical skill, pedagogical communication, cooperation, pedagogical interaction, culture of pedagogical interaction.

Рашидова Світлана Станіславівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: svetlana101068@gmail.com

Rashydova Svitlana Stanislavivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy of Volodymyr Dahl East Ukrainian University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: svetlana101068@gmail.com

Старовойтова Оксана Валеріївна – магістрантка Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: oksna.starovojtova@ukr.net

Starovoytova Oksana Valeriivna – undergraduate student of the Volodymyr Dahl East Ukrainian University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: oksna.starovojtova@ukr.net